

בית ישראל יושבים על אדמתם וגם פסח בא בכנופיא שכל ישראל היו שם אי אפשר שישתכה, אבל רב ושמואל שהיו בגולה רב אמר דולג והנוהגים בענין אחר שכחו, וכן לשמואל. וקל להבין. ובהרבה מקומות אנן צריכין לומר כן ואין להאריך... (מתוך שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד"ק כו).

דף כג

'חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלו'. רש"י ורי"ף מפרשים משום שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה. ואולם הרא"ש מפרש משום איסור 'אבן משכית' הטו על צדיהם, כי אמנם אין איסור תורה אלא בפישוט ידים ורגלים, אבל מדרבנן אסור אף בלא זה. וכן מובא בשו"ת הריב"ש (תיב). ועוד הביא בשם רב שרירא גאון שאבוי ורבא חששו אפילו לא היתה רצפת אבנים לפניהם, שמא היתה שם בעבר וחרב המקום ובנו עליה כשהיא שם. ראה כללות ופרטות בספר המקיף 'כרע רבין' – כלבו לעניני הכריעות וההשתחויות, להרב יהודה לביא בן דוד שליט"א.

'ביום טוב מאחרין לבוא'. פרש"י: שצריך לטרוח בסעודת יום טוב. והעיר ריעב"ץ: אף על פי שאין זו מלאכת האנשים אלא הנשים, צריכים האנשים לשמור הבית והבנים בעוד נשותיהן עסוקות בצרכי סעודה. גם צריכות סיוע אנשיהן.

ואף על פי שאסור להתעסק בצרכיו קודם התפילה – יש מקילים לאחר שאמרו מקצת ברכות (ע' תרומת הדשן יח. ואולם הסיק שטוב להחמיר בזה, וכן הביא הרמ"א פ"ג, ג). ולכאורה נראה מכאן שלצורך מצוה מותר. והגרש"א אויערבך זצ"ל נסע פעם קודם התפילה למקום מרוחק לצורך השתתפות באפיית המצות לפסח. ולשאלת אחד על כך השיב שודאי מותר כי צורך מצוה הוא. וכן התיר לקנות דברי מאכל לקטנים היוצאים ללימודם או לפנות פח האשפה קודם התפילה, שהרי גומל חסד לבני הבית ונחשב כצרכי שמים (עפ"י הליכות שלמה תפילה פ"ב). וכן מובא (ב'דברי חכמים' א, 2) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, להתיר לקנות צרכי שבת קודם התפילה כשאין פנאי אחר כך.

'זממהרין לצאת'. וכתבו הפוסקים (ע' טור או"ח רפח; רמ"א רפא) שבשבת ויום טוב לא יאריכו יותר מדי בבית הכנסת, כדי שיאכלו קודם שעה שישית. ואולם לענין ראש השנה כתבו (תקפד, א) שמאריכים בפיוטים ותפילות עד חצות. [ואף לאחר חצות מותר להאריך, מפני אימת יום הדין. אך כשחל בשבת אין להאריך יותר מחצות, שלא גרע משאר שבתות. עפ"י מהרש"ל ביצה ב, ד]. ע' פרטים נוספים במובא בביצה טו:.

זחד אמר כנגד שלשה שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך שבעה רואי פני המלך. הענין טעון באור; הנה מצינו במסכת סנהדרין (י): שמאותו מקור למדו על מנין האנשים שנמצאים בעיבור שנה. וכן בארו בירושלמי (שם א, ב): רבי יהושע בן לוי שמע כולו מהדא (מלכים-ב כה, יח): ואת שלשת שמרי הסף – מיכן שמתחילים בשלשה. וחמשה אנשים מראי פני המלך – מיכן שנושאים ונותנים בחמשה. ושבעה אנשים מראי פני המלך (בירמיה נב, כה) – מיכן שגומרין בשבעה. וכן דרשו שם מן הכתובים הללו מנין הדיינים בסנהדרין גדולה. המובן מכל זה, כי הכתובים במלכים ובירמיהו עוסקים בבתי דינים שגלו לבבל עם חורבן בית ראשון.

כולם יחד הצטרפו לבית דין של שבעים ואחד, והסיעות הנקובות שם – שלשה שומרי הסף וכו', מייצגות בתי דינים של שלשה, של חמשה ושל שבעה. וזהו מה שציינה הגמרא פסוקים אלו, כדי להוכיח כי ישנו חפצא של בית דין בן שלשה, בן חמשה ובן שבעה.

כפי הנראה היה לבתי דינים אלה שהיו רואים פני המלך, תפקיד מרכזי שלמענו נתמנו: הוראת תורה למלך ולימוד עמו. המלך הלא חייב בתלמוד תורה מעבר לחיוב כל אדם מישראל, ככתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו... ולצורך זה היו ממנים שלשה בתי דינים, דברים פשוטים נידונו בשלשה, ואם הסתבך הענין והתפתח משא ומתן – נעזרים בחמשה ובשבעה. וכנגד בתי דינים אלו התקינו מגין העולים בקריאת התורה, שהרי תקנת קריאת התורה, עם שוב עזרא ועמיתיו מן הגולה, אף היא היתה כרוכה בלימוד והבנת תורה (מתוך 'שעורים לזכר אבא מר' ח"א עמ' קסח).

'הכל עולין למגין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור'. נראה לפרש, במקום שאפשר אין לאשה לקרוא, אבל אם אין שם שבעה הבקיאים לקרוא ויש אשה הבקיא – תקרא האשה (ריעב"ץ).

לכאורה היה נראה לומר נפקותא נוספת, לדעת הפוסקים שמי שלא נתמלא זקנו עובר לפני התיבה כשהציבור מוחלים על כבודם (עפ"י ריא"ו. וכן למד הבית-יוסף מדברי הרמב"ם והרשב"א שכתבו 'מפני כבוד הציבור, שמסתבר שאם רצו הציבור למחול על כבודם הרשות בידם), לפי זה יש לומר שגם כאן, כיון שאסרו רק מפני כבוד הציבור, אם הציבור מסכים היא מותר. ואולם דעת הב"ח והט"ו והפרי-חדש שאין הציבור יכול למחול, וכן הכריע המשנ"ב (ג סק"ג), ואם כן הוא הדין לכאורה לגידון דידן. וי"ל.

'אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור' אבל משום 'קול באשה ערוה' לא אסרו, וגם אם נאמר שקול באשה אסור אפילו אינו זמר ממש (כמו שכתב בשו"ת באר מים חיים ג ועוד) – כיון שקריאה זו של מצוה היא אין בה חשש משום קול באשה (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ג יד).

וכתב שם להחמיר שאין לאשה לנאום לפני אנשים, בפרט שלא בעניני מצוה, כי במשך הנאום דרכה להנעים קולה וכד', וגם בקול שאינו של זמר אסור, מלבד דיבור בעלמא.

וע' באגרות משה (או"ח ח"ד סוס"י טו) שנקט להתיר קול דיבור של אשה, גם אם הוא קול נעים ולא דיבור פשוט. וכן התיר שם (בח"ה יב, ג) שאשה תמסור שיעור באקראי בבית פרטי, ובתנאי שתשב בעת אמירת השיעור.

(ע"ב) 'אין פורסין על שמע... פחות מעשרה'. לפרש"י מדובר על אמירת קדיש 'ברכו' וברכה ראשונה של קריאת שמע [ו'פורסין' – לשון מחצית, כלומר ברכה אחת מברכות קריאת שמע], שאם אחרו אנשים לבית הכנסת אומרים אותם אחרי כן בעשרה. [ונחלקו הדעות בשביל כמה אנשים שלא שמעו פורסים את שמע; שבעה, ששה, חמשה, שלשה, או אפילו בשביל אדם אחד שלא שמע. ע' בראשונים].

לפירוש זה משמע שאמירת 'ברכו' מחייבת באמירת הברכה הראשונה כולה. וכן פסק בשלחן-ערוך (סס, א). ואולם הרמ"א כתב שעכשיו לא נהגו לומר כל ברכת 'יוצר אור' אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים 'ברוך ה' המבורך...'

עוד משמע מרש"י שקדושת יוצר אינה נאמרת אלא בעשרה ולא ביחיד, והקשו על כך מברכות כא (ע' תר"י שם וטו"א כאן). וכבר פרש רש"י ששם מדובר כשיחיד נמצא עם הציבור אלא שאומרה בנפרד, וכיון ששכינה שרויה בעשרה יכול לאמרה, אבל כשנמצא היחיד לבדו אינו אומרה (ע"ע בחדושי הנצי"ב).

והר"ן מפרש על פי הגאונים 'פורסים' – מתחילים, ופירושו, אין מתחילים בברכות קריאת שמע שיברך האחד ויצאו האחרים בברכתו בפחות מעשרה, ומשום הקדושה שיש בהן אמרו חכמים שאין היחיד מוציא

את חברו כבשאר ברכות אלא רק כשיש עשרה מוציא האחד את הרבים [והוא הדין לברכת קריאת שמע של ערבית, ואעפ"י שאין בה קדושה, שלא חילקו חכמים בתקנתם]. לפירוש זה ההקפדה היא רק בברכה ראשונה של קריאת שמע. ואולם יש מפרשים בדעת הגאונים 'פורסין' מלשון הצעה, כמו פריסת מצעות, ו'פורסין על שמע' פירושו מברכים על שמע [תרגום של 'כי הוא יברך הזבח' – פרוס דבחתא], ולפי זה ההקפדה על כל ברכות קריאת שמע, שאין מוציאים את האחרים אלא בעשרה (עפ"י תלמידי רבנו יונה ברכות; פירוש המשנה לרמב"ם. ע"ע בחדושי הנצי"ב בפירוט השיטות. וע"ע במובא ביוסף דעת ברכות כא.). לכאורה יש סיוע לפירוש הגאונים ממסכת סופרים (י, 1): 'אין פורסין על שמע... ואין אומרין קדיש וברכו פחות מעשרה' – משמע שהם שני דברים שונים, ואילו לפרש"י ותוס' הלא היינו הך.

'מנא הני מילי, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל... וכתוב התם הברלו מתוך העדה... מה להלן עשרה אף כאן עשרה'. מבואר שהמקור למנין עשרה בדבר שבקדושה, נלמד מעדת המרגלים. ועוד מבואר במסכת סנהדרין (עד), שהלימוד הזה אינו אמור רק כלפי מספר עשרה, אלא גם לענין איכות העשרה – שצריכים להיות ישראלים ולא נכרים, דומיא דמרגלים.

לאור זאת כתב בשו"ת אגרות משה בכמה מקומות (או"ח ח"א כג וח"ב יט וח"ג יד), שיש ללמוד מזה שגם עשרה אנשים שהם מחללי שבת בפרהסיא, דינם כעשרה לדבר שבקדושה – שהרי המרגלים באותה שעה היו כופרים (כבערין טו.), וגרועים ממחללי שבתות. ומכאן שאפשר לצרף גם מחללי שבת לעשרה, לעניית קדיש וקדושה. (ואולם להחשב תפילה בציבור אין מצטרפים, ע"ש).

כיוצא בזה פסק שם (ביו"ד ח"א ע) לענין הגדרת 'מחלל שבת בפרהסיא' שמסתבר שנחשב כן גם כאשר מחלל בפני עשרה מישראל שאינם שומרי תורה, כשם שלענין חובת קידוש השם נחשב זה כבפרהסיא, כמו כן לענין חומר חילול שבת בפרהסיא שעניינו משום חלול השם, מסתבר שייחשב כבפרהסיא (וע"ש טעם נוסף).

ואולם בספר זכר יצחק (ב ד"ה ועל דבר. ומובא באג"מ שם) כתב, שמחללי שבת בפרהסיא אינם מצטרפים לאמירת דבר שבקדושה. (וצ"ע אם יחלוק גם לענין קידוש השם). וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב כ) דחה ראיית האגרות-משה, כי לדעתו המרגלים לא היו ככופרים ממש. ונקט שם להלכה שמחללי שבת אינם מצטרפים לכל דבר שבקדושה, וכמו שהביא המשנה-ברורה (נה ס"ק מז) מהפרי-מגדים, שהמומר לחלל שבת בפרהסיא אינו מצטרף למנין עשרה.

– טעם זה שאמרו בגמרא מתיחס על אין פורסים על שמע ואין עוברים לפני התיבה, משום הקדושה הנאמרת בהם. ומה שאין נושאים כפים בפחות מעשרה – יש ללמוד מן הכתוב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וכתוב כה תברכו את בני ישראל. ו'בני ישראל' משמע עשרה משמע שהרי כתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ולא הוצרכו בגמרא לפרש (ר"ן).

ואולם מדברי הרמב"ם (תפלה ח, ד) משמע שהטעם שאמרו בגמרא מתיחס גם על ברכת כהנים, ומבואר מדבריו שגם היא בכלל 'דבר שבקדושה' שאינו נאמר בפחות מעשרה (וראה בבאור הדבר ב'שעורים לזכר א"מ' ח"ב עמ' רכא).

וקריאת התורה שצריך עשרה, כתב באגרות משה (או"ח ח"א סוס"י כג) שמשמע בסוגיא שהוא מדין 'דבר שבקדושה'.

בענין מעמד ומושב – ע' במובא בבבא-בתרא ק:

'זהקרקעות תשעה וכהן... עשרה כהנים כתובים בפרשה... – הראשונים (כאן ובערכין יט): הקשו הלא אין בית דין שקול, ונוסיף עליהם עוד אחד [וכשם שאמרו במנין סנהדרי קטנה ובית דין של ממונות]? ובטורי אבן צידד לומר שבנידון שומא והערכה צריך שישוו דעות כולם, ואין שם כלל הכרעה ברוב דעות.

וכן נקט מצד הסברא באבי עורי (תנינא, ערכין ח, ב). ויש להעיר שמצאנו בענין שומא דאולינן בתר רוב דעות – ע' ב"ב קז. וכן קשה מע"ז עב. שמבואר שכשאמר 'שישמו שלשה' כוונתו לבית דין ודי ברוב, לאפוקי אם אמר 'שיאמרו שלשה' – ואם לענין שומא אין דין רוב דבית דין, אין מקום כלל לחילוק זה. שו"ר שהעיר כן בשפת אמת בערכין יט. עוד נקט שם שמסברא א"צ שישבו במושב אחד, אלא העיקר שיסכימו עשרה אנשים לדעה אחת.

ואולם מדברי התוס' ושאר ראשונים שהקשו, מבואר שהניחו בפשטות שאין הדבר כן אלא תורת 'בית דין' עליהם כבשאר ההלכות.

ולגוף הקושיא – אפשר, היות ויתכן שכל דיין יעריך באופן שונה, ואין ודאות שההערכה תוכרע, לא לחייבו כן מספר שאינו זוגי, בניגוד לדין רגיל שבדרך כלל אין שם אלא שתי אפשרויות, לחייב או לפטור.

[ואם אחד אמר 'איני יודע' – נראה שיוסיפו עליהם עוד אחד] (עפ"י חדושים ובאורים סנהדרין א, יג. וכן הביאו לתרץ בשם הגרי"ז מבריסק – ע' בהערות המהדיר לריטב"א כאן).

תירוץ נוסף כתב השפת-אמת (כאן ובערכין יט): אפשר שאם חמשה יאמרו כך והכהן יהיה בתוכם – נחשבים כרוב לגבי החמשה שאין עמהם כהן.

א. ע"ע בתירוץ הרשב"א והריטב"א, ובמה שהעיר בטורי אבן, ובתירוץ הקהלות-יעקב' סנהדרין ג.

ב. יש להעיר על התירוץ הנוכח שלכאורה מצאנו ענין 'אין ב"ד שקול' אף במקום שאין דיון והכרעה אלא מעשה גרידא; סמיכת פר העלם דבר של ציבור, שלמדוהו (בסנהדרין יג): מ'וסמכו'... ואין ב"ד שקול. והטעם הוא כי עכ"פ אין שם 'בית דין' כשהוא שקול. שו"ר שהרמ"ה (שם) פרש הטעם שמא יפול מום בקרבן ויצטרכו לדון בדבר ולהכריע [וכן י"ל בענין גירות ובהתרת נדרים]. וכן מלשון התוס' בערכין (יט): משמע שרק דבר שהוא טעון סברא ושיקול דעת צריך ב"ד שאינו שקול. וע' אג"מ יו"ד ח"ג קיב.

ג. יש מי שנסתפק אם הכהנת כשרה לשומת קרקעות הקדש, או צריך שיהא כהן דוקא (הגהות ר"ש הכהן מוילנא סנהדרין ב). ואולם משמע שכישאל היא כשרה לשומא, וכמו שאמרו בסנהדרין (טו) בפידון מעשר שאין דמיו ידועים, איש ושתי נשיו [וכיו"ב הוכיח משם הר"י בן הרא"ש בשו"ת זכרון יהודה שהקרובים כשרים לשומא]. וזה דלא כפי המובא בשם הגרשו"א זצ"ל בספר זעלהו לא יבול' ח"ב עמ' רנו. וצ"ע.

דף כד

'מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה'. מה שנהגו לדלג בקריאה בתענית ציבור, יש אומרים מפני הוא ענין אחד ומותר לדלג בו כמו שאמרו בסמוך (עפ"י מאירי. וכן הביא המשנ"ב קמד סק"ד), ויש אומרים לפי שהדילוג נעשה בין גברא לגברא, לכך אין לחוש (עפ"י ראב"ה תקפו).

א. מלשון הראב"ה משמע שאפילו בשני ענינים מותר לדלג בין גברא. וכן משמעות דברי הפרי-מגדים (קמד, א בא"א). ובשער הציון (ג) תמה מנין לפמ"ג זאת. ונראה שמקור דבריו בראב"ה (ומובא בתרומת הדשן כ) שגם הוא מדבר בשני ענינים.